

## Türkiye’de Turizm Sektörünün İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkisi

Fikri ÖZEN

YLisans Öğrenci, Karabük Üniversitesi SBE  
Master Student, Karabuk University Institute of Social Science  
Orcid ID:0000-0003-1557-3226  
ozenfikri0@gmail.com

### Öz

Hizmet sektörü içerisinde yer alan turizm sektörü dünya genelinde ülke ekonomilerinin konjonktürlerinde etkin olan ve ekonomik büyümeye olumlu etkileri giderek artan bir kalkınma aracıdır. Türkiye ekonomisi ele alındığı zaman son yıllarda hizmet sektörüne doğru bir sapma olduğu göze çarpmaktadır. Hizmet sektörü içerisinde ise turizmin geniş bir yer tutması, turizm sektörünün ülke ekonomisi içerisindeki payının giderek artması demektir. Bu çalışmada Türkiye’nin turizm sektörünün ekonomik büyüme üzerine etkisi analiz edilmiştir. Çalışmada 2002-2016 yılları arasındaki veriler kullanılarak ülkenin turizm gelirleri ile gayri safi yurtiçi hasılası arasındaki nedensellik ilişkisi Granger nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda ekonomik büyüme ile turizm gelirleri arasında çift yönlü anlamlı bir ilişki çıkmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Turizm Sektörü, Turizm Gelirleri, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla, Ekonomik Büyüme, Turist sayısı

## Influence on Economic Growth of The Tourism Sector in Turkey

### Abstract

The Tourism sector within the service sector is a developmental tool that is effective affective in the conjunctures of the country's economies around the world and has positive effects on economic growth. While examining Turkish economy, it can be observed that economy is directed into service sector in recent years. Tourism sector has occupied an important place in service sector and so it means that the share of the tourism sector in the national economy is increasing day by day. In this study, the impact of Turkish tourism sector into economic growth is analyzed. The causality relationship between the tourism revenues of the country and the gross domestic product was analyzed by the Granger causality test by using data from 2002-2016. As a result of the study, a significant bilateral relationship between economic growth and tourism incomes is emerged.

**Keywords:** Tourism Sector, Tourism Income, Gross Domestic Product, Economic Growth, Number of Tourists

## Giriş

Ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak küreselleşmenin 1980 yıllarda önemli bir ivme kazanmasıyla birlikte özellikle gelişmekte olan ülkelerde, dışa dönük büyüme modeli benimsenmiş, ancak bu ülkelerin teknolojiye ve üretim girdisine olan bağımlı yapıları nedeniyle bu ülkeler, imalat sanayine yönelik ürünlerin ihracatlarını arttırma konusunda gerektiği kadar başarılı olamamışlardır (İnançlı ve Konak, 2011:343). Türkiye'nin imalat sanayindeki verimliliğine bakıldığında montaj sanayiye dayalı bir sanayileşme modeli benimsenmektedir (Kesgingöz:2013). Bu nedenle de gelişmekte olan ülkeler, üretim yapılarındaki çeşitli sorunlar nedeniyle farklı sektörlerle yönelmek durumunda kalmışlardır. Turizm sektörü de bu sektörlerin başında gelmektedir. Bu nedenle turizm sektörü ülke ekonomilerine katkıları bakımından ele alındığında özellikle gelişmekte olan ülkeler için oldukça önem arz etmektedir. Ülkelerin sahip oldukları sosyal ve kültürel miraslarını, doğal kaynaklarını, doğanın ortaya koyduğu ilgi çekici çevresel özelliklerini, konumlarını, tarihlerini ve diğer birçok niteliklerini ekonomik olarak kendilerine bir avantaja çevirmeleri turizm faaliyetleri ile gerçekleşmektedir. Sahip olunan bu faktörlerle turizm faaliyetleri sonucunda ülkenin diğer ülke vatandaşları tarafından tanıtılması yabancı yatırımcı ve döviz akışını arttırmaktadır. Bu durum ülkeler için önemlidir.

Ülkenin içerisinde bulunduğu konjonktür durum ülkenin ihtiyaçlarını belirlemektedir (Kesgingöz:2014). Gelişmekte olan ülkeler açısından ülkeye döviz girişi sağlandığı için özellikle cari açığı kapatma bağlamında yabancı sermaye yatırımları yanında turizm sektörü oldukça önemli bir ekonomik sektördür (Terzi ve Pata,2016) (Kesgingöz ve Karataş 2016). Keynesyen yaklaşım talebin dışsal bir faktör etkisi ile ülke milli gelirin ve istihdamın arttırılarak ekonomik büyümeye olumlu yönde katkı sağladığını belirtmektedir (Suresh, Senthilnathan, 2014: 2). Bu bakımdan gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye için de turizm sektörü önemli ve üzerinde çalışmalar yapılarak gelişiminin daha da sağlanması gerektiği ekonomik bir alandır. Aynı zamanda ulusal olarak ülke gelişiminin yanında ülke içerisinde bölgesel olarak kalkınmaya da büyük etkileri bulunmaktadır (Dilek ve Kesgingöz, 2016). Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin son yıllardaki ekonomik olarak büyümesi üzerinde turizm sektörünün ve gelirlerinin etkisinin ne yönde olduğunun test edilmesidir. Çalışmada turizm sektörü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ne yönlü olduğu araştırılmıştır. Çalışma 4 bölüme ayrılmıştır. 1. Bölümde kavramsal olarak turizm sektörü ve ekonomik büyüme tanımlamalarının ardından, 2. Bölümde literatür taraması yapılmıştır. 3. Bölümde ise turizm sektörü ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki anlatılmış ve makroekonomik göstergelerle desteklenmiştir. 4. Bölümde

çalışmada kullanılan veri seti, yöntem ve ampirik bulgular verilip sonuç kısmıyla çalışma tamamlanmıştır.

## 1-Kavramsal Olarak Turizm Sektörü ve Büyüme

Turizm kavramı ile alakalı ilk tanım olarak 1905 yılında Guyer Feuler tarafından ortaya atılan, " turizm gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteğine; doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan ve özellikle ticaret ve sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmelerinin bir sonucu olarak ulusların ve toplulukların birbirine daha çok yaklaşmasına olanak veren modern çağa özgü bir olaydır" tanımıdır (Kozak ve diğerleri,2001). Turizm tarih boyunca var olan, ihtiyaçlardan kaynaklanan ve geçmişten günümüze sürekli gelişerek devam eden bireylerin iş, sağlık, ticaret, din, eğitim, eğlence, gastronomi vb. birçok sebeplerle günümüzde ulusal boyutunu aşarak uluslararası bir seyahat eylemi şeklini almıştır. Turizm sektörü olarak ulaşım, konaklama, yiyecek-içecek, giyim, sağlık, eğitim gibi diğer birçok hizmet sektörü ile iç içe ve bağlantılı hale gelmiş geniş kapsamlı bir hizmet ağıdır.

Kavramsal olarak ekonomik büyüme ülke üretiminin artması, mal ve hizmet üretiminde ileriye gitmesi, teknolojik yeniliklere ayak uydurması ve sonucunda milli hasıla artışı sağlamasıdır (Ergun, 2013). Ekonomilerin büyüklüğü gsyh sayesinde ölçülmektedir. Gsyh büyümesi ekonomik büyüme olarak da adlandırılmaktadır. Nominal ve reel olmak üzere iki GSYH’den bahsedebiliriz. Nominal GSYH enflasyondan arındırılmamış olandır ve reel gsyh ise enflasyondan arındırılmış gsyh olarak adlandırılmaktadır. Ekonominin büyümesi gsyh büyümesine bağlıdır. Bir ekonomideki gsyh geçmiş yıla göre yükselmişse eğer o ekonomi büyüyor demektir (Bocutoğlu, 2014). Genel olarak milli gelir artışları ekonomik büyüme olarak ifade edilir. Ekonomik büyüme, genelde milli gelirin zaman içindeki artışını ifade eder. Ekonomik büyüme günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin başlıca makroekonomik hedefi olarak kabul edilir. Ekonomik büyümeyi sağlamanın birçok yolu olmakla beraber; çalışmamızda inceleme konusu olacak olan temel konu ekonomik büyüme ve turizm sektörü ilişkisi olacaktır. Günümüzde turizm sektörü birçok ülkede GSYH’nın önemli kısmını oluşturmaktadır. GSYH’nın içerisindeki turizm sektörü ülkeye gelen yabancı turistlerle birlikte döviz gelirleri sağlamaktadır. Ülkeye giren dövizler de cari açığın kapatılması ve ülkenin büyümesi için önemli paya sahiptir.

## 2- Literatür Taraması

Turizm ve ekonomik büyüme ile ilgili literatür de pek çok çalışma bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar özet tablo şeklinde aşağıda verilmiştir.

**Tablo 1: Ulusal ve Uluslararası Ölçekte Yapılan Çalışmalar**

Yazar-Yıl	Örneklem-Yöntem	Sonuç
Şahbaz, Mızrak (2017)	Eş-bütünleşme ve Nedensellik Analizi. 1974-2014 /Türkiye	Elde edilen sonuçlar, turizm gelirleri ile yabancı yatırımlar arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir.
Kıngır, Kardeş (2017)	Makroekonomik Analiz /2012-2016/ Türkiye	Türkiye'nin elinde bulundurduğu kültürel mirası iyi değerlendiremediği ortaya konulmuş ve önerilere yer verilmiştir.
Kılıç (2017)	Anket /2005-2015/ Türkiye	Medikal turizmde rekabet gücünün artırılabilmesi için çalışanların nitelikli olması, iletişim problemlerinin çözülmesi ve bağlayıcı kuruluşların kapasitelerinin artırılması gereklidir.
Çağlayan, Göröl (2017)	Regresyon Analizi/ 2007-2015/ Seçilmiş 141 Ülke	Turizm rekabet endeksi faktörleri ile ülkeye giriş yapan yabancı ziyaretçi sayıları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ortaya konulmuştur.
Mehter Aykın (2017)	Makroekonomik Analiz 1991-2015/ Türk Cumhuriyetleri	Türk Konseyi Turizm Örgütü'nün kurulması ve üye olan Türk devletleri arasında turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi önerilmektedir
Şen, Aktaş (2017)	Ki-Kare Analizi. 2015-2016/ Türkiye	Yapılan araştırmalar sonucunda ülkeye gelen turist tüketicilerin ürün seçiminde, fiyat, helal olması, güvenli ve lezzetli olması ölçütlerini yüksek seviyede dikkat ettikleri ortaya konulmuştur.
Sülkü (2017)	Panel Veri Analizi 2008-2012/ Türkiye	Bireysel olarak turistik bir gezi amaçlı gelen bir turistin bıraktığı döviz 750-800 dolar iken, sağlık turizmi için gelen bir kişinin harcaması ortalama 8500 dolardır.
Katkat, Mızrak (2017)	Makroekonomik Analiz/2002-2016/Türkiye	Gerekli yatırım ve sübvansiyonlar ile en az yaz ve deniz turizmi kadar kış turizmi de ekonomik katkı sağlayacaktır.
Özcan, Gerçeker, Özmen (2016)	Panel Birim Kök, Panel Nedensellik ve Eşbütünleşme Testleri. 1995-2011/En Çok Turist Çeken 10 Ülke	Çalışmadan elde edilen analiz sonuçlarına göre turizm ve çevre arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır.
Terzi, Pata (2016)	Nedensellik Testi. 1964-2014/ Türkiye	Çalışma yapılan yıllar itibari ile uzun dönemde eş-bütünleşme ilişkisi yok. Kısa dönem için ise büyüme ile pozitif bir ilişkisi bulunmaktadır.
Öksüz, Altıntaş (2016)	Makroekonomik Analiz. 2009-2015/	Çalışma sonuçlarına göre, dijital iletişim yolları sağlık turizminde bir bilgi aktarım aracı olarak kullanılmaktadır.

**Türkiye’de Turizm Sektörünün İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkisi**

	Türkiye	
Kızılkaya, Sofuoğlu, Karaçor (2016)	ARDL Sınır Testi ve Uzun Dönem Eşbütünleşme. 1980-2014/ Türkiye	Yapılan çalışmalar sonucunda turizm gelirleri ile iktisadi büyüme arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur.
Göçer, Aydın (2016)	Çoklu Yapısal Kırımlı Eşbütünleşme Analizi 1975-2013/ Türkiye	Bulgular sonucunda doktor sayısı ve sağlık harcamaları arttırıldığı zaman turizm gelirlerinde de bir büyüme olduğu ortaya konulmuştur.
Yıldız (2016)	Tablo Analizleri 1996-2015./ Türkiye-İran	İran ile coğrafi yakınlığı kullanılarak alternatif turizm hedeflemelerinin geliştirilmesi gerekmektedir.
Karadeniz, Dalak, Beyazgül, Günay(2016)	Makroekonomik Analiz. 2012-2014/ Türkiye	Ekonomik olarak en iyi getiriye sağlayan alt sektör konaklama hizmetleri olarak belirlenmiştir.
Aydemir, Çözeli (2016)	Makroekonomik Analiz 1984-2012/ Türkiye- Avrupa ve Balkan Ülkeleri	Çalışma sonucunda turizm anlaşmalarının Türkiye için turizm sektörü üzerine pozitif etkisi olduğu ortaya konulmuştur.
Tang, Tan (2015)	Johansen-Juselius Eşbütünleşme 1975-2011/ Malezya	Kısa dönemde Malezya örneği için turizm pazarları ile büyüme arasında ilişki yoktur. Uzun dönemli nedensellik testi sonucu turizmin büyümeye istikrarlı bir katkısı olduğu ortaya konulmuştur.
Kreishan (2015)	ARDL, Sınır Testi 1990-2014/ Bahreyn	Bahreyn ülke ekonomisinin büyümesi incelendiği zaman turizm gelirleri ile uzun dönemli anlamlı pozitif bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmakta ve turizmin destek payının arttırılması önerilmiştir
Salihova, Akbulaev (2015)	VAR Analizi. 1990-2014/ Kazakistan	Uygulanan analizler sonucunda Kazakistan için turizm ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı ortaya konulmuştur.
Akıncı, Yüzbaşıoğlu (2015)	Sayısal Veri Analizi. 1987-2014/ Türkiye	Dünya turizm istatistikleri incelendiği zaman Türkiye sektör içerisinde belirleyici değil, uygulayıcı bir durumdadır.
Suresh, Senthilnathan (2014)	Eşbütünleşme. 1977-2012/Sri Lanka	Sri Lanka için turizmin iktisadi büyümeye pozitif yönlü katkılarının olduğunu fakat son yıllara gelene kadar iç savaş nedeni ile ülkeye yansımadağı ortaya konulmuştur
Tekin, Kasalak (2014)	Makroekonomik Analiz 2009-2012/ Tüm Dünya Ülkeleri	Bölgesel olarak kalkınma için istihdam arttırıcı ve göçü engelleyici etkisi ile ekoturizm girişimciliği desteklenmelidir.

Zortuk, Bayrak (2013)	Mevsimsel Birim Kök Analizi 1999:1-2013:2/ İngiltere, Rusya, Almanya, Türkiye	Ülkeye giriş yapan ziyaretçi sayısı ile gelir arasında mevsimsel birim kök bulgusu ortaya çıkmıştır.
Kara, Çömlekçi Kaya (2011)	VAR Analizi ve Granger Nedensellik Analizi.1992:1, 2011:5/ Türkiye	Analiz sonuçları ile turizm gelirlerinin cari açığı kapatması açısından önemi ortaya konulmuştur.
Işık (2010)	Eş-bütünleşme ve Nedensellik Analizi. 1970-2008/ Türkiye	Analiz bulgularına göre yabancı turist sayısı ile turizm gelirleri arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konulmaktadır.
Naycı (2009)	Makroekonomik Analiz.1979-2009/ Türkiye	Bölgesel olarak yabancı ve yerli turistlere, o bölge hakkında doğa ve kültürel miras olarak tanıtıcı ve öğretici çalışmaların artırılması gereklidir.
Kızılgöl, Erbaykal (2008)	VAR Analizi. 1992:01-2006:02/ Türkiye	Çalışmada ele alınan dönem verilerine göre, turizm gelirlerinin artırılabilmesi için sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanabilmesi gereklidir.
Carrera, Brida, Risso (2008)	Johansen-Juselius Eşbütünleşme, TodaYamamoto, 1980-2007/ Meksika	Sonuçlar, turizmin genişlemesinin hem uzun vadede hem de kısa vadede doğrudan, dolaylı ve istihdamı artırmaya katkıda bulunduğunu ortaya koyuyor.
Aslan (2008)	Eşbütünleşme ve Nedensellik Testleri. 1992:1-2007:2/ Türkiye	Uygulanan analiz sonuçlarına göre Türkiye’de turizm ile büyüme arasında son 15 yıllık dönemde pozitif bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur.
Dilber (2007)	Makroekonomik Analiz 1980-2005/ Türkiye	Turizm sektörü 2001 yılından itibaren ülke ekonomisi için önemli bir potansiyel haline gelmiştir. Büyümeye olan katkısının artırılması için sektör içerisindeki problemlerin çözümlenmesinde devlet teşviklerinin artırılması gereklidir.
Bahar (2006)	VAR Analizi. 1963-2004/ Türkiye	Çalışmada yapılan analizler sonucunda turizm sektörü ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur.
Oh (2005)	Kısıtsız VAR Analizi 1975:1-2001:1/Tayvan, Güney Kore	Turizm önderliğindeki ekonomik büyüme hipotezinin Tayvan için desteklendiğini, Güney Kore için karşılıklı bir nedensellik ilişkisi bulunduğunu göstermektedir.
Emekli (2005)	Betimsel Analiz /Türkiye	Değerli potansiyele sahip olan kültürel zenginliklerimizin korunması sosyal ve ekonomik açıdan kültürel turizm ile sağlanmalıdır.
Balaguer, CantavellaJorda (2002)	Johansen-Juselius Eşbütünleşme, Granger Nedensellik. 1975:1-1997:1/	Modelde İspanyol ekonomik büyümesinin temel bir değişkeni olarak ispatlanmıştır.

	İspanya	
--	---------	--

**Kaynak:** Yazar tarafından oluşturulmuştur.

### 3- Turizm Sektörü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Turizm sektörü hakkında yapılan hemen hemen bütün çalışmalarda özellikle uzun dönemde turizm ile büyüme arasında pozitif anlamlı bir ilişki olduğu gözükmektedir. Turizm sektörünün desteklendiği ve bu sektörün uygun olduğu çoğu ülkede turizm gelirlerinin GSYH’ daki payı önem arz etmektedir. Turizm gelirlerinin büyümeye olan doğrudan katkılarının yanında dış ticaret açığının kapatılmasında pay sahibidir. Türkiye, 1980 yılında alınan ekonomik kararların ardından ithal ikameci sanayileşme yerine, ihracata yönelik sanayileşme politikalarına yönelmiş ve turizm sektörü bu amaçta maliyeti az, işlevi hızlı ve etkili bir sektör olarak görülerek desteklemeye başlamıştır. Turizm sektörü 1980 yıllarından itibaren büyüme açısından etkili bir sektör olmaya başlamış ve büyüme ile birlikte dış ticaret açığını finanse etmekte kullanılmıştır.

Turizm sektörü bir hizmet sektörü olup diğer hizmet ağlarını da kapsayıcı nitelikte olduğu için ekonomilerde üretimi arttırıcı, istihdam yaratıcı birçok özelliği vardır. Ayrıca yatırımların arttırılmasında da tetikleyici unsurdur. Turizm günümüzde uluslararası bir boyut kazanarak ülkeye döviz girişi sağlayarak ödemeler bilançosu açıklarının kapanmasında rol oynamaktadır. Üretim, tüketim, istihdam, gelir yaratma, bölgesel yatırımlar, döviz gelirleri gibi makroekonomik olayların gerçekleşmesinde turizm önemli bir köprü vazifesindedir. Ülke ekonomisine imalat sanayiinin ardından hizmet sektörü olarak gelen turizm önemli bir döviz akışı sağlamaktadır (Tosun, Timothy ve Öztürk, 2003: 139). Ayrıca turizm sayesinde ülke içi bölgesel kalkınma farklılıklarının giderilmesi sağlanmaktadır (Dilek ve Kesgingöz, 2016:56). Türkiye’nin turizm sektöründeki yerini ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisini görmek için bazı makroekonomik göstergelerle analiz yapılmıştır. Öncelikle Türkiye’nin turizm sektörünün dünyadaki yerinin bilinmesi için gelen turist sayılarına bakılmıştır.

Dünya Turizm Örgütü tarafından yayınlanan verilere göre uluslararası turist sayıları ve turizm gelirlerine göre ilk en iyi ilk 10 ülke sıralamalarına bakarsak;

**Tablo 2: Ülkeye Gelen Turist Sayısına Göre ilk 10 Ülke**

Ülke	2016(Milyon)
1. Fransa	82,6
2. ABD	75,6
3. İspanya	75,6
4. Çin	59,3
5. İtalya	52,4
6. İngiltere	35,8
7. Almanya	35,6
8. Meksika	35,0
9. Tayland	32,6
10. Türkiye	31,0

**Kaynak:** UNWTO, [www.unwto.org/12.11.2017](http://www.unwto.org/12.11.2017) tarihinde erişim sağlanmıştır.

Ülkeye gelen turist sayılarına göre ülkeler sıralamasına bakıldığında zaman sırası ile Fransa, ABD ve İspanya 2016 yılında 75 milyon ziyaretçi sayısının üzerine çıkarak ilk sıralarda bulunmaktadır. Türkiye ise 31 milyon gibi küçümsenemeyecek bir ziyaretçi sayısı ile ülkeler sıralamasında 10. sırada yer almıştır. Türkiye yabancı ziyaretçi sayısı bakımından oldukça iyi bir konumda olmasına rağmen turizm gelir sıralamasında gerektiği konumda değildir. Ülkelere gelen turist sayılarına baktıktan sonra ülkelerin turizm gelirlerine bakarsak;

**Tablo 3: Turizm Gelirlerine Göre ilk 10 Ülke ve Türkiye**

Ülke	2016(Milyar \$)
1. ABD	205,9
2. İspanya	60,3
3. Tayland	49,9
4. Çin	44,4
5. Fransa	42,5
6. İtalya	40,2
7. İngiltere	39,6
8. Almanya	37,4
9. Hong Kong	32,9



Türkiye’de Turizm Sektörünün İktisadi Büyüme Üzerindeki Etkisi

10. Avustralya	32,4
17.Türkiye	22,1

**Kaynak:** UNWTO, [www.unwto.org/12.11.2017](http://www.unwto.org/12.11.2017) tarihinde erişim sağlanmıştır.

Turizm gelirleri bakımından 205,9 milyar dolar ile ABD ilk sırada, İspanya ve Tayland ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye ise 2016 yılında turizm gelirleri bakımından ilk 10 ülke sıralaması içerisine giremeyerek 17. sırada bulunmaktadır.

Ülkelerin turizm gelirlerine bakıldıktan sonra Türkiye’nin turizm sektörü ile ilgili makroekonomik göstergelere tablo 4’te değinilmiştir.

**Tablo 4: Türkiye’nin Turizm Sektörüne İlişkin Göstergeler**

Yıllar	Turizm Geliri (Milyon\$)	Turizm Gelirlerinin GSMH İçindeki % Payı	Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirleri İçindeki % Payı	Ticaret Açığını Kapatmadaki % Payı	Toplam Turist Sayısı
1980	327	0,6	11,2	6,5	1 288 060
1990	3325	2,1	24,1	28,6	5 389 308
2000	7.636	3,8	27,8	27,0	10 428 153
2005	24.124	4,2	24,7	55,72	11 618 969
2010	33.027	3,4	18,3	46,09	13 256 028
2011	36.151	3,6	20,8	34,13	14 029 558
2012	36.776	3,7	19,2	43,75	17 516 908
2013	32.308	3,9	21,3	32,35	21 124 886
2014	34.305	4,3	21,8	40,59	19 819 833
2015	31.464	6,2	21,9	49,73	27 239 630
2016	22.107	2,6	15,5	39,48	31 137 774

**Kaynak:** [www.tuik.gov.tr/](http://www.tuik.gov.tr/) 03.11.2017 tarihinde erişim sağlanarak elde edilmiştir.

Yıllar itibari ile turizm geliri artış göstermekte ve 2012 yılında tavan yapmıştır. Turizm gelirinin GSMH içerisindeki %3-6 aralığında paya sahiptir ve 2015 yılında milli hasıla içerisindeki payı en yüksek seviyededir. İhracat gelirleri içerisindeki payı ise %10-30 aralığında seyretmekte ve 2000 yılında ihracat

gelirleri içindeki en yüksek payına ulaşmıştır. Dış ticaret açığını kapatmadaki payı %40-50 aralığında olduğu gözükmekte ve 2005 yılında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Ülkeye gelen toplam turist sayısına bakıldığında ise yıllar itibari ile sürekli bir artış gözlenmekte ve 2016 yılı ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Özetle turizm sektörü ülke ekonomisinin büyümesi için oldukça önemlidir.

#### 4- Veri Seti, Yöntem ve Ampirik Bulgular

Bu çalışmada Türkiye'nin 2002-2016 dönemi cari fiyatlarla gayri safi büyüme rakamları ve turizm gelirleri üçer aylık veriler şeklinde elde edilmiştir. Elde edilen verilerin tümü Türkiye İstatistik Kurumu veri tabanından alınmıştır. Büyüme ve turizm rakamları ile turizmin büyümeye etkilerini incelemek için birim kök analizi yapılmış, değişkenler arasındaki ilişkinin hangi yönlü olduğu Granger nedensellik testi ile analiz edilecektir. Uygulanan yöntemdeki değişkenler, GSYH (gayrisafi yurtiçi hasıla); Turizm (turizm gelirleri), a sabit terim ve c hata terimidir.

Model şu şekildedir:  $GSYH = a + b \text{ Turizm} + c$

Çalışmalarda serilerin durağanlıklarını gözlemlemek için farklı yöntemler kullanılabilir. Bu uygulamada serilerin durağanlıklarının tespit edilmesinde genişletilmiş Dickey/Fuller (ADF) birim kök analizini kullanılmıştır. ADF birim kök analizi testi sonuçları tablo 5'te verilmiştir

**Tablo 5: ADF Birim Kök Test Sonuçları**

Değişkenler	ADF-t istatistiği (Düzye)				ADF-t istatistiği (Birinci Farkı)			
	Trendsiz	Prob.	Trendli	Prob.	Trendsiz	Prob.	Trendli	Prob.
GSYH	-2.604987	0.0984	-2.506827	0.3238	-41.59219	0.000 1	-41.32426	0.0001
Turizm	-2.708480	0.0794	-5.902588	0.0000	-10.95722	0.000 0	-10.86883	0.0000

Tablo 5'te görüldüğü gibi GSYH ve Turizm serilerinin düzey değerlerinin durağan olmadığı gözükmektedir. Seriler durağan olmadığı için sıfır hipotezi reddedilir. Fakat serilerin birinci farkları alındığında durağanlık gözlemlenmiştir. ADF testine sonucuna göre serilerin birinci farkı işlemi sonucunda durağanlaştığı ve birinci dereceden durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmamızda kullanılan değişkenler arasındaki ilişkiyi görmek için Granger nedensellik testi uygulanmıştır. Granger nedensellik testinin

sonuçları tablo 6’da verilmiştir.

**Tablo 6: Granger Nedensellik Testi Sonuçları**

Değişkenler	Gözlem	F-Statistik	Prob
GSYH	54	5.17865	0.0091
Turizm		7.84477	0.0011

Tablo 6’ya göre Granger nedensellik testi sonucunda, GSYH ve Turizm değişkenleri arasında çift yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Büyüme ve turizm birbirlerini etkilemektedir.

### Sonuç

Turizm sektörün birçok sosyoekonomik alan ile doğrudan ve dolaylı olarak bağlantılı ve etkileşim içerisinde olması bakımından bu alanın önemini sosyal bilimlerde araştırılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ülke ekonomilerinin büyüme, kalkınma ve refah artışlarına önemli ölçüde etkisi bulunmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için bakıldığı zaman turizm gelirinin büyüme üzerindeki pozitif etkisi daha rahat gözlemlenebilmektedir. Aynı zamanda uluslararası da bir sektör olduğu için ülkeler arası sosyal ve kültürel etkileşim açısından, önemli ve geliştirilmesi gereken bir sektördür.

Bu çalışmada 2002-2016 dönemi için turizm gelirleri Türkiye’nin, turizm ve ekonomik büyüme ilişkisi değişkenleri kullanarak nedensellik testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre oluşturulan modelde turizm gelirleri ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Elde edilen sonuç konu hakkında yapılan diğer çalışmalarla da örtüşmektedir.

Çalışma sonucunda turizm sektörü ile ekonomik büyüme arasında pozitif anlamda bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Ulusal ve uluslararası bir sektör olduğu için yapılan turizm faaliyetleri sonucunda ülkeye döviz akışı sağlayarak dış açığı kapatmada önemli bir araçtır. Turizm endüstrisi ülke ekonomilerinin, ekonomik büyüme ve refah artışı içerisindeki payının yanında istihdam alanının geniş olması açısından oldukça önemli ve geliştirilmesi gereken bir sektördür.

### Kaynakça

Akıncı, Z. & Yüzbaşıoğlu, N. (2015). Türkiye, Dünya Turizm Sektörü İçerisinde Bir Belirleyici Mi, Yoksa Bir Tasiyici Mi?/Is Turkey A Leader Or A Follower İn World Tourism Sector? Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 52(609), 45.

- Aslan, A. (2008). Türkiye’de Ekonomik Büyüme Ve Turizm İlişkisi Üzerine Ekonometrik Analiz.
- Aydemir, B. (2017). Dış Politika Ve Turizm İlişkisi Bağlamında Türkiye’nin Avrupa Ve Balkan Ülkeleri İle Yaptığı Turizm Antlaşmaları Ve Değerlendirilmesi. *Çatalhöyük-International Journal Of Tourism And Social Research*, 1(1).
- Aykin, S. M. (2017). Türk Konseyi’ne Üye Devletlerin Turizm Potansiyeli 220. *Turan: Stratejik Arastirmalar Merkezi*, 9(35), 252.
- Bahar, O. (2006). “Turizm Sektörünün Türkiye’nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: Var Analizi Yaklaşımı. *Yönetim Ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 137-150.
- Balaguer, J. & Cantavella-Jorda, M. (2002). Tourism As A Long-Run Economic Growth Factor: The Spanish Case. *Applied Economics*, 34(7), 877-884.
- Brida, J. & Carrera, E. Risso, 2008. Tourism’s Impact On Long-Run Mexican Economic Growth. *Economics Bulletin*, 3(7), 1-10.
- Bocutoğlu, E. (2014). Makro İktisat. Ekin Yayınevi.
- Çağlıyan, V. & Göral, R. (2017). Uluslararası Turizm Rekabetçılığı Ve Turizmın Ekonomik Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme/An Evaluation On International Tourism Competitiveness And Economic Impact Of Tourism. *Turan: Stratejik Arastirmalar Merkezi*, 9(33), 45.
- Dilek, S. & Kesgingöz, H. (2016), SWOT Analysis Of Safranbolu City In Terms Of Tourism, *International Journal of Research In Business and Social Sciences*, 5(1), 54-64.
- Dilber, İ. (2007). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisinin Girdi-Çıktı Tablosu Yardımıyla Değerlendirilmesi. *Yönetim Ve Ekonomi*, 14(2), 205-220.
- Emekli, G. (2005). Avrupa Birliği’nde Turizm Politikaları Ve Türkiye’de Kültürel Turizm. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2).
- Ergun, T. (2013). Makroekonomiye Giriş. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Göçer, I. & Aydın, N. (2016). Türkiye’de Sağlık Degiskenlerinin Turizm Gelirine Etkisi: Çoklu Yapısal Kirilmali Bir Analiz/An Analysis With Multiple Structural Breaks Impact On Tourism Revenues Of Health Variable. *Cankiri Karatekin Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi= Cankırı Karatekin University Journal Of The Faculty Of Economcs Et Admimistrative Sciences*. 6(1), 777.

Işık, C. (2010). Türkiye'de Yabancı Ziyaretçi Harcaması Ve Turizm Gelirleri İlişkisi: Bir Es-Bütünleşme Analizi (1970-2008)/The Relationship Of Foreign Visitor Spending And Tourism Incomes In Turkey: A Cointegration Analysis (1970-2008). *Sosyoekonomi*, (2), 115.

İnançlı, S. & Konak, A. (2011). Türkiye’de İhracatın İthalata Bağımlılığı: Otomotiv Sektörü. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(2).

Kara, O. Çömlekçi, İ. & Kaya, V. (2012). Turizm Gelirlerinin Çeşitli Makro Ekonomik Göstergeler İle İlişkisi: Türkiye Örneği (1992–2011). *AİBÜ-İİBF Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.

Karadeniz, E. Dalak, S. Beyazgül, M. & Günay, F. (2016). Turizm Alt Sektörlerinin Finansal Performanslarının Oran Yöntemiyle Karşılaştırmalı Analizi/Cross Sector Comparison Of Financial Performance Analysis Of Tourism Sub Sectors In The Context Of Ratio Method. *Muhasebe Ve Denetim Bakış= Accounting & Auditing Review*, 16(49), 49.

Kardeş, N. ABD, T. İ. & Kınır, S. (2017). Türkiye’de Yükselen Bir Turizm Çeşidi: Helâl Turizm. *Proceedings Books*, 441.

Katkat, D. & Mızrak, O. (2017). Yaz Ve Kış Turizmlerinin Türkiye Ekonomisine Katkılarının Karşılaştırılması/Comparison Between The Contribution Of Two Seasons Winter&Summer To Turkish Economy.

Kesgingöz, H. (2013). Türk Sanayisinin Konjonktürel Analizi, *AKÜ İİBF Dergisi- Cilt: XVI Sayı: 1 Yıl: Haziran 2014. Sayfalar: 155-166.*

Kesgingöz, H. (2014). Türkiye'deki Reel Ücretler Konjonktür Yönlü müdür?. *Balkan Journal of Social Sciences/Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(6).

Kesgingöz, H., & Karataş, A. R. (2016). Yabancı Sermaye Yatırımları ile Cari İşlemler Açığı İlişkisi ve Cari İşlemler Açığı İçin Politika Önerileri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 597-610.

Kılınç, İ. (2017). Türkiye Medikal Turizm Sektöründe Hizmet Kalitesi Ve Memnuniyet Üzerine Bir Alan Araştırması.

Kızılgöl, A. G. Ö. & Erbaykal, E. (2008). Türkiye'de Turizm Gelirleri İle Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2).

Kızılkaya, O. Sofuoğlu, E. & Karaçor, Z. (2016). Türkiye'de Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Ardl Sinir Testi Yaklaşımı/The Relationship Between Tourism Revenues And Economic Growth In Turkey: Ardl Bound Test Approach. *Yönetim Ve Ekonomi*, 23(1), 203.

- Kreishan, F. M. (2015). Empirical Study On Tourism And Economic Growth Of Bahrain: An Ardl Bounds Testing Approach. *International Journal Of Economics And Finance*, 7(11), 1.
- Naycı, N. (2012). Kıyı Alanlarında Kitle Turizmi: Türkiye’de Kalkınma Planları Bağlamında Kıyıların Dönüşümü Ve Tarihi-Doğal Çevreler. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(22).
- Oh, C. O. (2005). The Contribution Of Tourism Development To Economic Growth İn The Korean Economy. *Tourism Management*, 26(1), 39-44.
- Öksüz, B. & Altıntaş, V. (2017). Sağlık Turizminde Dijital İletişim Kanallarının Kullanımı. *Journal Of Travel And Hospitality Management*, 14(1), 59-75.
- Özcan, C. C. Gerçeker, M. & Özmen, İ. Turizm Ve Çevre İlişkisinin Ekonometrik Bir Analizi. *Icpress 2016 Proceedings Book*, 125.
- Salihova, S. & Akbulaev, N. (2015). Turizm Sektörünün Kazakistan'ın Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: Var Analizi Yaklaşımı/The Effect Of Tourism Sector On The Economic Growth Of Kazakhstan: Var Analysis Approach. *Turan: Stratejik Arastirmalar Merkezi*, 7(28), 84.
- Suresh, J. & Senthilnathan, S. (2014). Relationship Between Tourism And Economic Growth İn Sri Lanka.
- Sülkü, S. N. Sağlık Turizminde Türkiye’nin Dünyadaki Yeri Ve Potansiyeli. *Özel Sayı 1-Ocak 2017*.
- Şahbaz, A. & Mizirak, Z. (2017). Turizm Gelirleri Ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(32), 107.
- Şanlıoğlu, Ö. & Özcan, E. Ö. Türkiye’de Uygulanan Turizm Teşvik Politikaları Ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme1.
- Şen, A. & Aktaş, N. (2017). Tüketicilerin Seyahatleri Sırasında Besin Seçimleri, Yöresel Gastronomi Davranışları Ve Destinasyon Seçiminde Gastronomi Unsurlarının Rolü: Konya-Karaman Örneği. *Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(32), 65.
- Tang, C. F. & Tan, E. C. (2015). Does Tourism Effectively Stimulate Malaysia's Economic Growth? *Tourism Management*, 46, 158-163.
- Tekin, M. & Kasalak, M. A. (2014). Ekoturizm Girişimciliğinin Bölgesel Kalkınmadaki Rolü/In Regional Development Role Of Ecotourism Entrepreneurship. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), 129.

Terzi, H. & Pata, U. K. (2016). Türkiye’nin İktisadi Büyümesinde Turizm Sektörünün Katkısı. Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (48), 45-64.

[www.tuik.gov.tr/](http://www.tuik.gov.tr/) Ekonometrik Analiz İçin Kullanılan Veriler/  
<http://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=88&locale=tr> 03.11.2017 Tarihinde Alınmıştır.

[www.unwto.org/](http://www.unwto.org/) Turizm Geliri Ve Yabancı Ziyaretçi Sayılarına Göre Ülke Sıralamaları/Raporu/2016/12.11.2017 Tarihinde Alınmıştır.

Yıldız, Z. (2016). Türkiye Turizmi İçin Fırsat Pazarı İran. Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 18(31), 60.

Zortuk, M. & Bayrak, S. (2013). Seçilmiş Ükelere Göre Türkiye'nin Turizm Talebi. Ekonometri Ve İstatistik Dergisi, (19), 38.